

УДК: 343.985: 343.137.5

В. В. Гнатюк

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ ШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Постановка проблеми. Вивчення світової практики і досвіду протидії злочинності дає підстави стверджувати, що найбільш ефективними заходами є здійснення спеціальних оперативно-тактичних операцій, що включають в себе різні способи використання негласних штатних працівників. Тому, сьогодні існує доцільність використання нових форм роботи з негласним апаратом. Водночас, аналіз вітчизняної та міжнародної правоохоронної практики свідчить під час використання штатних негласних працівників підрозділами кримінальної поліції відбуваються доволі поширено порушення принципу законності. Зокрема, яскравими прикладами є перевищення службових повноважень штатними негласними працівниками, провокація ними осіб до вчинення злочинної діяльності, вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів штатними негласними працівниками прикриваючись службовою необхідністю тощо. Враховуючи вказане та те, що аналіз діяльності поліції щодо забезпечення законності, конституційних прав і свобод людини та громадянина в їх системному виді має безпосередній практичний сенс. По-перше, при всьому різноманітті прав і свобод він дає змогу адекватно розкривати їх єдність, внутрішній зміст, взаємозумовленість, роль у суспільних процесах, значення в задоволенні життєвих потреб й інтересів кожної людини і громадянина окремо в контексті діяльності поліції. По-друге, діяльність поліції щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина не абстрагується штучно від інших видів правоохоронної діяльності, але дає змогу проаналізувати особливості діяльності поліції, виявити закономірності юридичного закріплення принципів. По-третє, вивчення принципів важливо для всебічної розробки питань їх реалізації, конкретизації та підвищення ефективності виконання функцій поліцією [1]. Вважаємо доцільним розглянути питання дотримання законності під час використання штатних негласних працівників підрозділами кримінальної поліції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми.

Метою статті є визначення особливостей дотримання законності під час використання штатних негласних працівників підрозділами кримінальної поліції.

Виклад основного матеріалу. Фахівцями різних сфер юридичної науки під час дослідження питань пов'язаних із функціонуванням різних підрозділів поліції одноставно підтримується думка про необхідність неуклиного дотримання принципу законності, однак аналізуючи їх наукові праці можна дійти висновку, що вкладається різне розуміння щодо безпосереднього тлумачення самого поняття «законність» [2].

Так, наприклад, О.Ф. Скакун визначає, що термін «законність» є похідним від терміна «закон» і, будучи комплексним поняттям, охоплює всі сторони життя права – від його ролі в створенні закону до реалізації його норм в юридичній практиці. Законність відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави, права і суспільства. Вимога законності рівною мірою стосується вищих органів державної влади, інших державних органів, які ухвалюють у межах своєї компетенції підзаконні акти (сфера правотворчості), безпосередніх виконавців законів – посадових осіб, а також громадських організацій, комерційних корпорацій, громадян (сфера правореалізації).

На думку О.Ф. Скакун, законність характеризується поєднанням двох ознак:

– зовнішньої (формальної) – обов'язком виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів державними органами, посадовими особами, громадянами і різними об'єднаннями;

– внутрішньої (сутнісної) – наявністю науково обґрунтованих і відповідних праву законів; якістю законів

Водночас, сам термін «законність» О.В. Скакун пропонує розуміти як комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства і держави на правових засадах [3].

Натомість автори курсу лекцій «Теорія держави і права: курс лекцій» О.П. Віхрова та І.О. Віхрова, пропонують розуміти законність як комплексне політико-правове явище, яке відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави, а у широкому соціально-політичному розумінні – це режим суспільно-політичного життя.

Разом з цим, вказані вчені як зміст законності визначають:

1) невіддільність від загальнообов'язкового права;

2) метод державного керівництва суспільством – шляхом прийняття нормативно-правових актів і забезпечення їх реалізації;

3) принцип діяльності держави.

Тобто, на думку О.П. Віхрова та І.О. Віхрової законність – це режим (стан) відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного виконання всіма суб'єктами права, а основні ознаки (властивості) законності у правовій державі соціально-демократичної орієнтації:

1) неухильне дотримання і виконання нормативно-правових актів всіма суб'єктами права;

2) верховенство закону щодо всіх інших правових актів;

3) послідовна боротьба з правопорушеннями і невідворотність юридичної відповідальності за їх вчинення.

Разом з цим, О.П. Віхров та І.О. Віхрова розкривають вимоги законності:

1) втілення ідеї верховенства права в житті суспільства, держави. Законність вимагає, щоб при загальній регламентації суспільних відносин зміст закону, підзаконних нормативно-правових актів завжди відповідав ідеї права;

2) верховенство закону. Будь-яке видання норм права, що суперечать закону, є порушенням законності, як і точне виконання вимог нормативно-правового акту, який суперечить закону. Верховенство закону означає також і те, що нормативно-правові акти повинні прийматися у встановлених законом порядку і формі;

3) рівність всіх перед законом. У всіх повинен бути рівний обов'язок виконувати правові приписи, в рівних умовах всі повинні мати рівні права і не мати привілеїв, всі права повинні бути однаково захищені;

4) виконання правових актів всіма суб'єктами права;

5) забезпечення реалізації прав і свобод громадян. Ця вимога звернена не до суб'єкта права, який може реалізувати або не реалізувати право на свій розсуд, а до компетентних органів держави;

6) належне, правильне та ефективне застосування права державними органами;

7) послідовна боротьба з правопорушеннями;

8) недопущення свавілля у діяльності посадових осіб.

Таким чином, на думку О.П. Віхрова та І.О. Віхрової законність – це суспільно-політичний режим, який полягає у пануванні права і закону в суспільному житті, здійсненні приписів правових

норм всіма учасниками суспільних відносин, послідовній боротьбі з правопорушеннями і свавіллям у діяльності посадових осіб, у забезпеченні порядку та організованості в суспільстві [4].

В той же час, дещо іншу точку зору висловлюють автори підручника «Теорія держави і права» О.В. Зайчук та Н. М. Оніщенко про те, що законність – це комплексна політико-правова категорія, що відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічну взаємодію права та влади, права та держави. Це визначення характеризує основні риси законності як самостійної категорії:

– це критерій оцінки правового життя суспільства;

– це принцип, метод і режим неухильного виконання норм права;

– це категорія, що має визначений зміст.

Основними чинниками змісту законності є її вимоги, тобто моменти, сторони, з яких вона складається. Вони характеризують окремі види діяльності певних суб'єктів у сфері права та обумовлюються змістом його норм. Деякі автори отожднюють вимоги та принципи законності, хоча у дійсності ці категорії є різними як по суті, так і за обсягом.

Основними вимогами законності є наступні:

1. Верховенство права в житті суспільства та держави вимагає правової регламентації найважливіших сфер діяльності суспільства, які об'єктивно потребують регулювання правом, відповідності змісту закону ідеї права, гуманізму та справедливості.

2. Верховенство закону виявляється у верховенстві його змісту над змістом інших нормативно-правових та індивідуальних актів, які приймаються на основі закону, у встановленому ним порядку та формі.

3. Рівність перед законом забезпечує надання всім суб'єктам рівних прав та покладення рівних обов'язків, створення рівних умов реалізації права, відсутність будь-яких привілеїв у сфері права, невідворотність відповідальності та боротьбу з правопорушеннями.

4. Неухильне дотримання правових актів всіма суб'єктами права передбачає необхідність реалізації державно-владних приписів та їх обов'язковість для всіх суб'єктів права.

5. Неухильна реалізація прав та свобод забезпечує необхідність конституційного закріплення прав та свобод, створення умов щодо їх реалізації; забезпечення механізму реального втілення прав, їх охорони, гарантування і поновлення. Ця вимога відображає конституційне положення про права і свободи людини як вищу соціальну цінність суспільства.

6. Правильне та ефективне застосування норм права компетентними органами держави у межах

повноважень, відповідно до закону, гарантоване можливістю застосування юридичної відповідальності.

7. Послідовна боротьба з правопорушеннями вимагає чіткого визначення та нормативного закріплення протиправної поведінки, встановлення відповідальності відповідно до санкції правової норми, своєчасного реагування на будь-яке правопорушення та неможливості ухилитися від відповідальності за скоєне.

8. Неприпустимість свавілля в діяльності посадових осіб забезпечує реалізацію владних повноважень відповідно до наданої компетенції, з врахуванням інтересів суспільства, у рамках закріпленої правової процедури.

Тобто вказані вчені зазначають, що здійснення зазначених вимог і утворює законність та визначає її місце в суспільстві як засобу забезпечення стабільності правопорядку та ефективності правового регулювання [5].

В свою чергу чинним законодавством не надається єдиного визначення змісту терміну «законності». Зокрема, Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики» закріплює, що законності – відповідності Конституції та законам України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII «Про державну службу» під законністю розуміє обов'язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [6].

Підсумовуючи таке становище, аналізуючи наукову літературу та чинне законодавство можна дійти висновку, що приломлюючи вказане до тематики нашого дослідження законність під час використання штатних негласних працівників підрозділами кримінальної поліції це:

1) у вузькому розумінні – поєднання відповідним суб'єктом під час здійсненням ОРД неухильного виконання вимог чинного законодавства та недопущення в своїх діях порушення прав та свобод інших суб'єктів такої діяльності;

2) в широкому розумінні – поєднання дотримання положень Конституції України, міжнародного законодавства, Законів України та інших нормативних актів, недопущення порушення прав та свобод особи, використання повноважень щодо обмеження конституційних прав особи лише у виняткових випадках, під час діяльності відповідних оперативних підрозділів, що використовують можливості штатних негласних працівників в повсякденній діяльності, здійснення негласним штатним працівником заходів направлених на протидію злочинності та діяльності відповідних контролюючих органів.

Висновок. Отже, підсумовуючи наведене можна дійти висновку, що дотримання законності під час використання штатних негласних працівників підрозділами кримінальної поліції це складний, комбінований процес, що вимагає від усіх суб'єктів, перш за все, повного виконання вимог чинного законодавства.

Література

1. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні принципи діяльності поліції щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsvy/01_2017/20.pdf

2. Павловська І. В. Правові засади дотримання законності працівниками радянської міліції та карного розшуку під час провадження дізнання (1919–1930 рр.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7068/1/Павловська%20І.В.%20Правові%20засади%20дотримання%20законності%20працівниками%20радянської%20міліції%20та%20карного%20розшуку.pdf>

3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1725.html>

4. Віхров О. П., Віхрова І. О. Теорія держави і права: курс лекцій : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/84511/pravo/teoriya_derzhavi_i

5. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/2501.htm

6. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Термін «Законність» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/34145>

Анотація

Гнатюк В. В. Дотримання законності під час використання негласних штатних працівників підрозділами кримінальної поліції. – Стаття.

В статті зроблено спробу визначити основні зміст поняття «дотримання законності під час використання штатних негласних працівників підрозділами кримінальної поліції». Автором аналізується емпіричний матеріал, наукова література та чинне законодавство. Пропонується авторське визначення досліджуваної дефініції у вузькому та широкому розумінні.

Ключові слова: законність, використання штатних негласних працівників, підрозділи кримінальної поліції.

Аннотация

Гнатюк В. В. Соблюдение законности при использовании негласных штатных работников подразделениями криминальной полиции. – Статья.

В статье сделана попытка определить основные содержание понятия «соблюдения законности при использовании штатных негласных сотрудников подразделениями криминальной полиции». Автором анализируется эмпирический материал, научная литература и действующее законодательство. Предлагается авторское определение исследуемой дефиниции в узком и широком смысле.

Ключевые слова: законность, использование штатных негласных сотрудников, подразделения криминальной полиции.

Summary

***Hnatiuk V. V. Compliance with Criminal Police Units in the Use of Unofficial Staff.* – Article.**

The article tries to define the main content of the concept of «observance of lawfulness when using the staff

of silent employees of criminal police units». The author analyzes empirical material, scientific literature and current legislation. The author's definition of the study definition in a narrow and broad sense is offered.

Key words: legality, use of full-time non-public employees, criminal police units.